

melyben a szó halállal összenöve?
 Meghalhatott-e Burger más helyett?
 Vagy arról van-e szó, hogy épp ezt nem lehet?
 „A holtakat elárulják az élők”:
 a vád, az megvan, de hol van a vétek?
 A vétek megvan, de hol van a vád?
 Hagyd a követ, mert visszahullna rád!
 S ha csak azért dobod, hogy visszaessen,
 úgy öngyilkos leszel, de kétszeressen!
 Vigyázz: torzkép lesz a leleplezés!
 Konceptió per! Ítéld az ügyész!
 Talán a szerző nem élt? És nem élt túl?
 Végzava – „finis” – visszájára fordul,
 mivel a két fő kérdés nyitva áll.
 Minek az élet? Minek a halál?

Márton László

TRAKTOR TÉR ÉS UTAS ÜDÍTŐ

Békés Pál: *Törzsi viszonyok*
Szépirodalmi, 1990. 234 oldal, 58 Ft

Külsőre riasztó, kézbe még csak nem is kívánczoló könyv ez; ízléstelen borítója azokat az idöket idézi, amelyeket a novellák – a borítónál jobban megformált – többsége is, a hatvanas évek.

A negyvenhat írás nem rossz, de kiemelkedő teljesítmény helyett inkább a jó átlaghoz hasonlítható. Erényük épp annyi, mint hibájuk: a részletek kidolgozása mesteri, de az „egész” mégsem áll minden esetben tökéletesen össze. Ennek legfőbb okát az író maga is tudhatja: „Problémaérzékenységem elsősorú, a megoldás azonban többnyire sánta” – írja az EPERFÁ-ban. „Puhaszöke úszbajszom” ugyan nincs, mint a novellabéli kritikus költőtársnak, de a kijelentést a jelen kötet egy részére is helyénvalónak találom.

Békés Pál erőssége a mesélés tradicionális formájának, a történetmondásnak a felelevenítése, és a miniatürizálás, tömörítés. „Identitásdráma” helyett ő a cselekvésre koncentrált a rögzítés tényével megelégedve rövid történetekké alakítja gyermek-, serdülő- és ifjúkor számos emléktöredékét. Két részre és üzen-

hét ciklusra bontott kötetének alakjait – s legfőképpen önmagát – nem lelki folyamatok, hanem a hatvanas-hetvenes évek konkrét helyszínein játszódó mindennapos események, helyzetek révén mutatja be, mégpedig úgy, hogy a hétköznapit az észrevétlenségből kiemeli, és részleteiben felnagyítva hangsúlyozza. A GYERMEKJÁTÉKOK – az „akkoriban tanultam mindent” – novellái az öndokumentálás elsődleges céljával tipikus gyerekkori történetek lennének (az olvasmány- és filmélmények meghatározta vágyak és a Zsálya téren, valamint a jégpályán zajló valós élettények keresztvezésében), ha nem avatná némelyiket egyedivé „kordokumentum”-jellegük: a hatvanas évek úttörőmozgalma már egy-egy félmondatba sűrítve is a pártállam struktúrájának kicsinyített másaként jelenik meg. (A poénok időt nem állósága okán egy későbbi generáció szülötteként megjegyzem, hogy én már nem ittam Utas üdítőt, nem voltam a Traktor téren, veteránt, Vosztok-kitűzöt sem láttam soha, és a pacstírtát is csak mint madarat ismerem.)

Az első rész novelláiban a tárgyhoz való viszony kapcsán támad csak némi zavar: nem mindig világos, hogy az írói szándék a gyermeki befogadás korlátaival akarja-e láttatni a világot, avagy a felnőtt utólagos értelmezése degradálja neveltségessé az akkori gondolatot. Emiatt olykor túlírtá, túlmagyarázottá, máskor meg a rábizott csöndnél is csendesebbé válnak az írások.

Az EDZŐMŰHELY sokkal egyenetlenebb novellákat tartalmaz. A szerkezet kevésbé feszes; az arányukban megnövekedett, kissé mesterkéltpárbeszédnek némelyike összetartó erő nélkül hull darabokra; a különös műgond nem a végeredményben, hanem a csattanóra való kihegyezés jól érzékelhető törekvésében van jelen. A formára való túlzott figyelés, az én indokolatlan felnagyítása és a témával szembeni kellő távolság hiánya direktté, a kimódoltság hitelteleenné, az álfkonfliktusok sterilizálják az egyes novellákat.

Mint az előző részben, itt is az abszurdba vagy a drámába hajló, fojtogatóan sűrű levegőjű, minden fölösleges jelzötől és kiszólástól mentes életképek a sikerültebbek. Azok a titkokkal teli pillanatok, melyek már nem az egy-személyes „kirakódsi” nosztalgikus darabjai, „magántitkai”. Ilyenek a MICSODA ZENE és a

kötetet záró TANYA VILÁG. A „rehabilitált sztori” ezekben ötvöződik legtermészetesebben a kiszemelt problémával, a sorstragédiával.

Fülszövegében ezt írja Békés: „[...] amióta az egész ellőrött, a részlet a minden. Nem baj: az isten a részletekben lakik”. Majd hozzáteszi: „S persze az ördög is.”

Nem lenne feltétlenül szükséges mindig ördögüzésre törekednie!

Boldizsár Ildikó

VÉGZETES VÉGJÁTÉK

Vladimir Nabokov: *Végzetes végjáték* (Zuscsita Luzsina)

Európa, 1990. 222 oldal, 58 Ft

Hatvan év késéssel, de hát végre megérkezett Luzsin, a magányos szakzszeni „magyarba” is, ahogy pestiesen mondanánk – de sok örömmel nem volt benne: lévén magam is sakkozó, akit ez a pálya tart vonzásában idestova fél évszázada. Természetesen ismerem a világirodalom többi sakk-homunculusát is – ez a szakmai ártalom jele –, de mindeddig csak Zweig Centovica borzolta föl az idegeimet: a sematikus ábrázolás és felületesség miatt. Most aztán kiderült, hogy az egész Zweig-kultusz – elődös, prekoncepcionált. Ráadásul egy orosz emigráns író jóvoltából, aki nemcsak hogy kitűnően gyakorolja az embegyűlölet technikáját, emellett amatőr sakkfeladványszerző is egyúttal. Szép kis keveréke a tehetségeknek: izgalmas téma.

Egyszóval, LUZSIN-VÉDELEM; a magyar fordítással kevésbé lehet egyetérteni, mert a cím-ben szereplő *végjáték* ilyen vonatkozásban erőltetett, jobb lett volna meghagyni az angol változatot: THE DEFENSE, ámbár így talán rejtélyesebbnek látszik a dolog.

Nabokov Luzsinja egyszerű kis antihős, egy örökös menekülő, aki elsőre a családjától idegenedik el, később a civil társadalomtól, hogy azután a teljes magánynak adja oda magát: a sakkozásnak, a hatvannégy kockás tengernek, ahol egymaga hajózhat minden korlátozás nélkül, a saját felelősségére. Ennek persze

megvannak a maga veszélyei, mert az egyedülét a legnagyobb jellemeket is tönkreteszi hosszabb távon. Luzsin mester tragédiája nem csupán az egyedül maradt antihős esete az ellenséges társadalomban, hanem az emigrációs lét bizonytalanságának a vitriolos kritikája is, a legilletékesebbtől, magától Nabokovtól, aki mentéskeresés nélkül bánik el Luzsinnal, de nem kíméli a környezetet sem: mindenki megkapja a magáét. A könyv szereplői: csupa kisszerű ördög, botlott felnőtt, tájékozódásra képtelen figura – talán az egy Valentyinov kivételével, aki úgy-ahogy képes megkapaszkodni a valószerűtlenül imbolygó háttérben. Nabokov belemar Luzsin családjába is: Luzsin apja egyenesen dosztojevszkiji figura, aki író lévén saját fiának halálát óhajtáná megírni egy életmű-igazoló kötetben. (Az embernek Rjepin képe jut az eszébe Iván cárról: jó kis asszociáció!) A hazudozó, öncsalásra beállt emigráció képtelen belátni, hogy milyen reménytelen életre vállalkoztak: egy kivétellel. Luzsin ugyanis elég tehetséges ahhoz, hogy belássa: nincs kiút; az időzavar, a lépések kényszerének egymásutánja a tétova Luzsint a végletes megoldásra ösztönzi, amelynek nehéz ellenállni, ha az ember orosz Hamletnek születik. (Gamlet – oroszul: mi magyarok mindig megmosolyogjuk: *Bity ili nye bity...* tudnám, hogy miért...??)

A könyv nyelvezete pompás: a nosztalgikus orosz próza élvezetes túlzásai, a figurák csehovi, tolsztoji, dosztojevszkiji manírjai nagyon szórakoztatók. Egyszóval: kellemes olvasmány, ha az ember eltekint a sakkvonatkozásoktól, amelyekben Nabokov meglepő tájékozatlanságot árul el, s helyenként bántón felületes. Mire gondolkod? Az alapgondolatra, amely hibás.

Egy közepes sakkozó sem lesz pusztán sakkfenyegetésre öngyilkos. Nagyon is jól ismerem ezt a úpust: hogyne, ötven év gyakorlata, tapasztalata van mögöttem, mondom, kizárt dolog, és meg is magyarulom, hogy miért.

A sakkhoz magánya csak létszólagos: a sakkozáshoz ugyanis partner szükséges, ellenfél, ha úgy tetszik, mert az ember saját magával nem játszhat örökké. Ez unalmas és veszélyes is, sakkundorba csaphat át, csömört eredményez. Ha van egy kis esze az illető sakkozónak – és miért ne volna?! –, időnként még akkor is vállalkozik a megfelelő szintű összecsapásra,